

Türkülerde Beddua: TRT Halk Müziği Repertuarı Örneđi

Curse in Folk Songs: An Example of TRT Folk Music Repertory

Melek DİKMEN – Talha TERKİN

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Süleyman Demirel University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature, melekdikmen@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8035-2097>

Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü / Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts, yusufum4732@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7061-1120>

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Arařtırma Makalesi / Research Article
Geliř Tarihi – Date Received	11 Ağustos / August 2022
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Eylül / September 2022
Yayın Tarihi – Date Published	30 Eylül / September 2022
Yayın Sezonu - Pub Date Season	Eylül / September

Atıf / Cite as: Dikmen, M. – Terkin, T. (2022), Türkülerde Beddua: TRT Halk Müziği Repertuarı Örneđi/Curse in Folk Songs: An Example of TRT Folk Music Repertory. Turkish Academic Research Review, 7 (3), 731-761. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/72766/1160775>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Türkülerde Beddua: TRT Halk Müziği Repertuarı Örneđi

Melek DİKMEN – Talha TERKİN

Öz

Türküler, kaynağını halktan alan bir kültür hazinesidir. İnsanların sevdalarını, aşklarını, kahramanlıklarını, duygularını, hüznlerini, gelenek ve göreneklerini sonraki nesillere intikal ettirmek için bir vesiledir. Türküler, halkın yaşantısına dair pek çok unsurdan da izler taşımaktadır. Bu bağlamda türküler, kimi zaman ruhları okşayan sevda sözleriyle beslenir, bazen de hoşnutsuzlukların bedduaya dönüştüğü yakarışların ilticagâhı olur. İlenç, kargış olarak da adlandırılan ve üzüntü, sitem, kızgınlık anlarında söylenen beddualar, kulağa hoş gelmemekle beraber türkülerde çokça yer bulan ifadelerdir.

Bu çalışmada TRT Halk Müziği Repertuarında yer alan 5259 türkü incelenmiş ve beddua ifadeleri, muhatapları açısından tasnif edilmiştir. Tespit edilen kargışlar bazen aile bireylerine yönelikken bazen kişinin kendisine yöneliktir. Türkülerde sevdalık üzerine yapılan bedduaların daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Zira kişiyi sevdiğinden ayıran arabozucuların beddua oklarına maruz kalmamaları düşünülemez. Türkülerde yalan dünya, kötü geçen yıllar, düşmanlar, gurbet, tabiat unsurları, şehirler, köyler ve genel sebeplere dair birçok konu ile ilgili beddua unsurlarına rastlamak mümkündür. Her ne kadar kültürümüzde beddua etmek, uzak durulması gereken ve hoş karşılamayan bir durum olsa da, nükteli ve yergili hüviyete sahip olan bu kalıp sözlerden zaman zaman istifade edildiği görülmektedir. Türkülerde çeşitli sebeplerle canı yanan kişiler tarafından doğrudan muhatabına ya da dolaylı olarak arkasından “Evin yıkılsın, belin bükülsün, yurdunda baykuşlar ötsün, ateşlere yan, seherde açılan gülün solsun, Allah’ından bul, genç yaşlarına doyma, döşeklerde yat, dermansız derde uğra, gözyaşın kurumasın, töremiyesin, sorgu sualini veremeyesin, ettiğini bulasın, yorgan döşek yatasın, ömrün tükene...” gibi farklı beddua ifadeleri kullanılmaktadır. Yörelere göre değişen söyleyişlerin de yer aldığı türkülerdeki beddualar, kişinin baş edemediği durumlarda Allah’a sığınması, bir anlamda manevî yollarla hakkını arama çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkü, Kargış, Beddua, TRT, Halk Müziği Repertuarı.

Curse in Folk Songs: An Example of TRT Folk Music Repertory

Abstract

Folk songs are a cultural treasure that takes its source from the people. It is an occasion for people to pass on their love, heroism, feelings, sadnesses, traditions and customs to the next generations. Folk songs carry traces of many elements of the life of the people. In this context, it is sometimes fed with the words of love that caresses the souls, and sometimes it becomes a refuge for pleas where discontent turns into curses. Curses, which are also called “ilenç” and “kargış” and used in times of sadness, reproach and anger, are expressions that are very common in folk songs, although they do not sound good.

In this study, 5259 folk songs in the TRT Folk Song Repertoire were examined and their expressions of curse were classified in terms of their addressees. While the detected disturbances are sometimes directed to family members, sometimes they are directed to the person himself. It is seen that the curses on love are more comprehensive. Because it is unthinkable that interferers who separate a person from their loved ones should not be exposed to curse arrows. In folk songs, it is possible to come across elements of curse related to the false world, bad years, enemies, homesickness, elements of nature, cities, villages and general reasons. Although cursing is a situation that should be avoided and not welcomed in our culture, it is seen that these stereotypical words, which have a humorous and satirical identity, are sometimes used. In folk songs, different curse expressions such as "your house be destroyed, your back be bent, the owls sing in your homeland, the fires burn, your rose bloom in the morning, find it from God, do not get enough of your youth, lie ill on the bed, suffer in debilitating trouble, your tears not dry, do not be able to give your question, your life be over..." are used for the addressee. The curses in the folk songs, in which the utterances vary according to the regions, are the efforts of a person to seek refuge in Allah in situations where he cannot cope, and in a sense, to seek his right through spiritual means.

Key Words: Folk Song, Kargıs, Curse, TRT, Folk Song Repertoire

Structured Abstract

Folk songs, in which emotions and thoughts are expressed in an aesthetic way, are one of the significant genres of folk literature. It is possible to find all kinds of elements related to the life of the people in the folk songs of literary and musical quality, in which everyone who reads or listens finds a piece of themselves. Because people have embroidered their thoughts and feelings into folk songs. Folk songs do not always involve in positive aspects, and sometimes they contain curses in which dissatisfaction is expressed in the strongest way.

In this study, the folk songs in the TRT Folk Song Repertoire are discussed in terms of the elements of curse. It is aimed to make correct inferences about the subjects, addressees, justifications and ways of saying the curses that are detected. It is important to whom the curse is directed, on what subject, with what reason and style. Considering the form and content elements of the folk song, the elements of curse in the folk song have been tried to be evaluated on a correct basis.

In curses "For Family Members", it is seen that the addressee is parents, mother-in-law and spouse. The fact that parents marry their children to people they do not desire constitutes the main reason for the curses against them. A girl or boy who cannot marry an equal curses his own parents or the parents of his beloved, such as "find it from Allah", "May Allah come to justice", "be blind", "taste heedless deaths". Sometimes mother-in-laws are also exposed to the curses of brides. Mother-in-laws, who make their brides work in heavy jobs, say, "Your life is over, mother-in-law". Brides call mothers-in-laws who make them work hard as "Run out of life, Mother-in-law!". Other curses related to family members are directed towards spouses. It is possible to see the curse of the bride who is married to a person she does not love. The bride does not neglect to make a heavy curse such as "Die!" to her husband, whose behavior she did not find mature and who was married to him when she was still a child and had no other occupation than playing games.

Curses against the person himself are also remarkable. The person who hurts the one he loves with a word he says, calls himself "Be my mouth and tongue dumb". If he tends to someone other than the one he loves, he tries to prove his devotion to his beloved by saying "Let me stay ill in bed for seven years". The most striking of the

curses made by the person against himself is the expression "Let the ground rain on one's head".

Curses against those who separate a person from their loved ones are more common than other curses. Curses such as "heaven should not see his face, he should beg for a bag, let his house fall, let it be destroyed like poplar, let the arms that surround him not be abusive, let him crawl, let greasy lead in his liver, let him not grow, let his essence fall, let him not find health in this trouble" were used for mischief-makers. Those who make fun of the troubled situation of the person, in general terms, have been subjected to the curse of "let them worry about me, now those who laugh at me". The addressees of some curses are known. By mentioning the names of these people, the person who cursed is directly mentioned with the phrases "May Allah find my Sakir brother", "Omar who became an orphan", "Let your tears not dry, my Ramize". Enemies cannot be expected to be free from curses. The fact that the enemies find from Allah and burn into the fires will please the person who sighs.

Curses against the beloved also have a special place. It is not desirable for the one who cheated on his loved one to be satisfied with his young age. If the beloved has loved someone else, he is asked to lie ill on bed forever. Making the lover cry, leaving him, reaching the hands, leaving the love unrequited are not things to be tolerated. In these cases, the beloved will have deserved to suffer incurable trouble, to have his arms broken, not to be able to answer the question in the apocalypse, and to have his heart burned.

While the beloved has had his share of curses, it is impossible not to curse the parents of the beloved. If the girl was not given when asked for, her parents deserved to rot and get mixed in with the land. In this case, suffering the lover's sin and finding it from Allah will be the curses that the parents will be subjected to.

In addition to people, curses against settlements such as cities and villages are also noteworthy. The lover who is unable to reunite with the girl he loves finds the crime in the city where the girl lives, and wishes cities to fall into difficult situations like himself, with phrases such as "burn in fire, cruel Giresun", "Desolate and unhelpful Istanbul". In curses against the elements of nature, it is sometimes wished that the branches of the coy poplar will dry out and be destroyed, and sometimes it is desired that the Kızılırmak, which swallows the red bride, be piecemeal.

The person sometimes attributes the cause of all negativities to "bad years". At that time, he does not neglect to curse time by saying "the treacherous years have gone and not come". Since the homeland brings various things to people, it is mostly identified with the curse of "destroy the cruel homeland".

Every negative event and situation has a reason. When a concrete reason cannot be found, the target of discontent becomes the concept of "reason" itself. In this case, curses such as "let the mosses grow on your grave", "let the snakes and centipedes take your place", "let the owls sing in your homeland" are cursed to the causes of negativities. In some folk songs, the addressee of the curse is not exactly clear and the curses made in general attract attention. The expressions used sometimes frighten the listeners of the folk song, sometimes make them smile and sometimes surprise them.

Giriş

Sözlü ve yazılı edebiyatımızın önemli ve zengin türlerinden biri olan türküler, halkın yaşantısının aynası gibidir. İçinden neşet ettiği toplumun değerlerini ve kültürel unsurlarını nesilden nesile asırlarca taşımıştır. Bu bağlamda Anadolu insanının üzüntüsünü, sevincini, hasretini, gurbetini, sevgisini, derdini, acısını anlatma vesilesi olmuştur. “Hece ölçüsüyle yazılmış, çok defa kavuştaklı olan bir halk şiiri biçimi ve bu biçimdeki şiirle özel ezgisinin oluşturduğu bir bütün” (Özbek, 2014: 187) olarak tanımlanmış türkülerde söz konusu edilen konulardan biri de beddualardır. Kısaca “kötü dilek” olarak niteleyebileceğimiz beddua; aynı zamanda inkisar, ilenç, kargış, lanet, âh gibi ifadelerle de anılmaktadır (Kaya, 2001: 14).

Beddua her ne kadar söylenmesi arzu edilen bir ifade olmasa da insanların zaman zaman karşılaştığı sıkıntıları aşamama, felaket ve düşmana karşı baş edememe durumunda kullandığı psikolojik bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu durum; bir yönden çözemediği sorunu mutlak bir güce sığınarak rahatlama, bir yandan da ilahi bir güç tarafından haksızlık yapanın cezalandırılacağını umma anlamına gelmektedir. Muhatabını cezalandırma dileği, aynı zamanda bir tür dua olarak görülmektedir (Toçoğlu, 2007: 40). Bu tesirli söyleyişlere bir ağıtta, taşlamada, oyun havasında, mani veya güzellemede rastlamak mümkündür. Toplumda zaman zaman karşılaşılan bu hususun türkülerde konu edilmesi de önemlidir. Nitekim türküler, günlük hayatta kullanılan beddua ifadelerine estetik bir libas giydirmekte ve bu tabirlere nükteli ve sanatlı bir hüviyet kazandırmaktadır. Türkülerde yer alan kargışlar, kimi zaman tebessüm ettirirken kimi zaman da dinleyiciyi derin bir hüzne gark etmektedir. Bu ezgiler, zamanla geniş dinleyici ve okuyucu kitlelerine ulaşarak yaygınlık kazanmaktadır.

Bu çalışma, TRT Halk Müziği Repertuarı’nda yer alan 5259 türkü esas alınmak suretiyle hazırlanmıştır. Türküler incelenerek içinde geçen beddua ifadeleri muhatapları açısından tasnif edilmiştir. Bu kapsamda zaman zaman aile bireyleri, bazen kişinin kendisi, bazen ismi belli olan şahıslar yahut sevdalıların arasını bozanlar için ilenme durumunun söz konusu edildiği görülmüştür. Şahıslara yönelik olumsuz ifadelerin yanı sıra sıkıntılı geçen seneler, tabiat unsurları, şehir ve yerleşim yerleri ile genel sebepler üzerinden olumsuz söyleyişler de kullanılmıştır.

Türkülerde geçen beddua unsurlarına dair çalışmalar¹ yapılmakla beraber, çalışmamız kapsam ve esas alınan yöntem açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Diğer çalışmalara oranla daha çok sayıda türkü ele alınmış, TRT Halk

¹ Türkülerde dua, beddua ve kargış konusuyula ilgili çalışmalar için bkz. (Kurt, 2020: 189-199; Şenel, 2009: 2141-2165; Eke, 2009: 207-219).

Müziği Repertuarı'nda yer alan türkülerden konuyla ilgili malzeme kapsamlı olarak değerlendirilmiş, içeriklere dair kapsamlı değerlendirmeler ve açıklamalar yapılmıştır. Bu meyanda yapılan çalışmalar derleme ve yüzeysel tasnife yönelikken bu çalışmada sınıflandırmalar teferruatlı biçimde yapılmıştır. Bunun yanı sıra türkülerde yer alan yöresel deyişler, dil bilgisel unsurlar, söz sanatları başta olmak üzere konuya katkı sunan her türlü unsur dikkate alınmış ve değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Muhatapları Açısından Türkülerde Beddualar

1. Aile Bireylerine Yönelik Beddualar

Türküler, zaman zaman kişinin en yakını olan aile bireyelerine dönük beddualar içermektedir. Bu bağlamda kişinin kendi anne babasına, kayınvalidesine, eşine ve çocuklarına bedduaları söz konusudur. Bunun sebebi çoğunlukla kızın veya erkeğin dengi ve layığı olmayan kişiyle evlendirmesinden dolayı ortaya çıkan öfkedir. Mutlu olunmayan evlilikte, birlikte ömür sürmek zorunda olunan eşe ve çocuğa binaen söylenen sözler de bu kapsamdadır.

a. Anne- Baba

Anne babaya hürmet ve onların haklarını gözetmek, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde en çok üzerinde durulan hususlardan biridir. Zira bin bir zahmetle kendisini o günlere getiren ve yetiştiren büyüklere “öf” bile dememek tavsiye edilmişken türkülerde dikkati çeken olumsuz söyleyişler, umumiyetle evlilik sebebiyle yaşanan sıkıntılı süreç ve bu duruma göz yumulması anlayışının sonucunda ortaya çıkan kızgınlıktan kaynaklanmaktadır. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz Halime Yazar'dan alınan Batı Trakya türküsünde, istediği kızı vermeyenlere bir serzeniş söz konusudur. Yakından bir kız sevdiğini söyleyen genç, ya akrabalık bağı ile yahut mesafe olarak yakınlığı kastetmektedir. Sevdiğine kavuşamadığı için öfke ve hüznü karışımı duygular içinde olan genç âşık, artık işin üstesinden gelememiş ve bu duruma sebep olan aileyi Allah'a havale etmekten başka çaresi kalmamıştır. Canını yakanlara “Rabbim seni perişan etsin” manasında âh ederken “Mevlâm gelsin hakkından” demektedir:

Entarisi akından

Bir yar sevdim yakından

İstedim de vermediler

Mevlâm gelsin hakkından (2404)²

² Türkülerin sonunda parantez içinde yer alan numaralar, türkülerin TRT Halk Müziği Repertuarı'ndaki sıra numaralarını göstermektedir.

Hatta türkünün devamında yer alan nakarat kısmı, gencin sevdiği ile evlenme hususundaki kararlılığını net bir şekilde göstermektedir. Ayrıca bu mısralardan evliliğe karşı çıkanın, kızın annesi olduğu anlaşılmaktadır:

“A kız seni kaçıracam
Annene inadına

Rıfat Balaban tarafından derlenen Ankara yöresi türküsünde ise dengi dengine yapılmamış bir evlilikten dolayı serzeniş söz konusudur. Türküde doğrudan anne baba zikredilmemekle birlikte ebeveynler, karar mercii olmaları sebebiyle dolaylı olarak muhatap alınmışlardır. Türküde geçen daraba, yöresel bir söyleyiş olup anlamı bölgelere göre farklılık arz etmektedir ve “tahta bölme, parmaklık, anbar, balkon, tahta duvar, paravan” (Aksoy, 2009: 1365) manalarına gelmektedir. Beyaz tenli bir kızın esmer tenli birine verilmesinin uygun olmadığını ifade eden genç, rakibinin Arap milletinden olmasının yanında ten rengini de ihsas etmiş olabilir. Bu adaletsizlikten dolayı söylediği “Ye ha iki gözün kör olsun” bedduası, aslında öfkesinin derecesini de ortaya koymaktadır. Zira “Gözün kör olsun” demesi yeterli iken iki gözünü açıkça vurgulaması, dünya gözüyle hiçbir şey görememesi içindir:

Evlerinin önü tahta daraba
Satar şalvarını verir şaraba
Beyaz kız da verilir mi Arab’a
Ye ha iki gözün kör olsun (1577)

Şinasi Aldundağ’dan alınan Ağrı türküsü, sevdiğine kavuşamayan birinin dilinden yazılmıştır ve sonbaharda ekilmiş arpaların kamış gibi boylu olması için bereket dua ve niyazına karşılık türkünün içinde bir de beddua görülmektedir. Sevdiği Şehriban’ı ellere kaptıran âşğın derdi, bu kızın anne babasının hızana vermesidir. Bundan dolayı “Anan baban kör olsun” deyişi dikkati çekmektedir. Hızan kelimesi, “açgözlü, tembel, sonradan görme, görgüsüz, cimri, yoksul” (Aksoy vd, 2009: 2381). gibi farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte hep olumsuz içeriklidir. Türküde bu anlamların hepsini de âşğın rakibi için kullanmaktan çekinmeyeceği aşıkârdır:

Şehriban can gurban
Arpa ekim hazana
Kamış gibi uzana
Anan baban kör olsun
Seni verdi hızana (2094)

Amasya yöresine ait aşağıdaki türküde ise Amasya’da başlık bir tepe olan Çakallar’dan, yakınlarında yer alan Vermiş köyünün kömürünün indirilmesi mevzusu dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Türküye göre sevdiği kızı almayan, delikanlının ailesi olmalıdır. Zira âşık, sevdiceği Nafiye’ye Allah’tan uzun ömür dilerken kendi anne babasına gafil ölümü talep etmektedir. Kendi anne babasının ölümünü talebin ötesinde gafil ölümünü istemesi de ayrıca manidardır. Gönünde beslediği sevgiden gafil olan anne babasının gafilane ölümünü istemesi, akıbetlerinin hayırdan uzak olması niyazı ile açıklanabilir:

Çakallar’dan iner de Vermiş kömürü

Mevla’m versin Nafiye’me ömrü

Anama da babama da versin gafil ölümü (4306)

b. Kayınvalide

Mustafa Coşar’dan alınan Ankara yöresine ait, halk arasında da çokça bilinen ve dinlenen “Burçak Tarlası” türküsünde, bir genç kızın gelin olarak gittiği ailede karşılaştığı çalışma ortamının güçlüklerine ve zorluklarına bir başkaldırının yanında kayınvalidesine bir nevi isyanı da söz konusu edilmiştir. Hareketli bir ezgi ile söylenmiş olmakla birlikte bir sıkıntının dile getirildiği türküde, muhtemelen çok miktarda tarlası ve malı olan bir aileye gelin gitmekle elini sıcak sudan soğuk suya sokmayacağını hayal eden bir gelinin dilinden kendisini burçak tarlasında ırgat olma durumuna düşüren kayınvalidesine edilmiş beddua örneğine rastlanmaktadır. Burçak, tohumlarının çevresi dikenli olması hasebiyle diğer tahıllar gibi kolayca yolunan bir bitki değildir. Boyu çok uzun olmadığı için de elde hasat edilmektedir. Bu sebeple, hasat eden kişinin eline batıp yaralayan ve kanatan bir bitkidir. Gelinin “İlahi kaynana ömrün tükene” bedduası da aslında bundan dolayıdır. “Ömrün tükene” ifadesi, “Sen benim gençliğimi bitirdin ve ömrümü tükettin, kendin de çok gün yüzü görme, çok yaşama” manasındadır. Bununla birlikte “kaynana” ifadesi bile öfkesini ve hıncını ifade etmesi yönüyle dikkat çekicidir. Zira kayınvalide ifadesi daha sevimli ve kulağa hoş gelen bir kelime iken kaynana daha olumsuz manalar çağrıştırmaktadır:

Sabahınan kalktım elimi salladım değdi dikene

İntizar eyledim burçak ekene

İlahi kaynana ömrün tükene

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması

Burçak tarlasında bebe de olması (2455)

c. Eş

Süleyman Uğur'dan alınan Denizli Acıpayam türküsünde, çocuk denecek yaşta biri ile evlendirilen, bu sorumluluğu almaya hazır olmadığı için evliliğinde mutlu olmayan bir gelinin şikâyeti göze çarpmaktadır. Gelin; sabah gözünü açınca oyun oynayan, üstünü başını kum yapan çocuk yaştaki eşinden bıkkınlığını dile getirmektedir. Türkünün ana teması kızın beklentilerine cevap vermeyen bir evliliğe zorlanması ve bunun beraberinde getirdiği mutsuzluktur. Hatta bıkkınlığını inandırıcı bir şekilde ortaya koymak için söylediği “Yalanım varsa obalınız boynuma” şeklindeki samimi söyleyiş, “Eğer söylediklerim doğru değilse günahınızı ve vebalinizi almaya hazırım” manasındadır. Burada geçen “obal” sözcüğü halk arasında bilinen “nobar” kelimesinin yerine kullanılmıştır. Obal; vebal, günah manasındadır. Dengiyle evlenmediği için mutlu olmayan gelin, çocuk yaştaki eşinin geberip ölmesini istemektedir. Arzusu gerçekleşirse dengi olan biri ile evlenmeyi istemektedir. Bu ifadeler bile gelinin içindeki hıncı ifade etmede yeterlidir:

Sabah olur çocuk gider oyuna
Oynar oynar kum doldurur koynuna
Yalanım varısa obalınız boynuma
Naha çocuk gebereydin öleydin
Sen öleydin ben dengimi buleydim (3259)

2. Kişinin Kendisine Yönelik Beddualar

Türkülerde zaman zaman kişinin kendine dönük beddualarına da rastlanmaktadır. Mustafa Dokumacı'dan alınan Erciş türküsünde sevdiceğini söylediği sözle kırıp gücendiren âşık, kırgınlığa sebep olacak bir tavır içinde olmadığını ima etmektedir. Yine de gönlünü almak amacıyla söylediği “Lal olsun ağzım dilim” ifadesi, “Dilim tutulup söylemez olsaydı keşke” manasında bir nevi affını taleptir:

Mendilim dilim dilim
Geliyor benim gülüm
Ne dedim de darıldın
Lal olsun ağzım dilim (1635)

Mihrican Bahar'dan alınan ve yöresi belli olmayan türküde gönül verdiği güzelden başkasına bakmayacağını söyleyen âşık, sevdiğine sadakatini vurgulamak

amacındadır. Dürüst ve şeffaf olacağına, sinsi bir şekilde hareket etmeyeceğine dair teminat ise “Sular olsam yer altından akmayım” şeklindedir. Âşık ayrıca verdiği sözde durmazsa “Hasta olup yedi sene döşeklerden kalkmayayım” diyerek yatalak hasta olmayı dahi göze almaktadır:

Sular olsam yer altından akmayım

Yârim senden gayrısına bakmayım

Eğer senden başkasına bakarsam

Yedi sene döşeklerden galkmayım (2151)

Nesim Çimen'den alınan ve Âşık Ruhsâtî'ye ait olan güzel ve anlamlı irfânî türküde; Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimetleri idrak etmekten uzak bir hayat sürülmesi, nefsin esaretinden kurtulunamaması, dünyadan ve içindeki cezbeden unsurlardan vazgeçilememesi sebebiyle bir üzüntünün ve kızgınlığın dile getirilmesi durumu söz konusudur. Gönül muhatap alan Ruhsâtî, “Topraklar başına vay deli gönül” demektedir. Bir kişinin üzülmelerini ve sıkıntıya uğramasını, âciz kalmasını, yok olup ölmesini veya ölümden beter olmasını dilemek ve bir şeyi kınamak için “toprak başına” kargışı seçilmiştir. Başa toprak saçmak, ölünün defni esnasında veya sonrasında yakınlarının mezar toprağını başına savurarak üzüntüsünü göstermeleri geleneğidir.³ “Yerin dibine batsın” ilenci yerine “topraklar başına” kargışının kullanılması daha zarif bir ifade şeklindedir:

Mevlam kanat vermiş uçamıyorsun

Bu nefsin elinden kaçamıyorsun

Ruhsati dünyadan geçemiyorsun

Topraklar başına vay deli gönül (2534)

3. Sevgiliye Yönelik Beddualar

Sevgiliden ayıran kimseler için beddua edildiği görülmekle birlikte zaman zaman sevgili için olumsuz cümlelerin kurulduğu da vakidir. Elbette ki bu kargışlar sevgisine vefası ve sadakati olmayan, aldatma, hile gibi olumsuz vasıflara sahip olan yâr içindir. Mustafa Tahmaz'dan alınan Giresun'un Görele ilçesi Çavuşlu köyü türküsünde sevdiğini aldatan yâr için “Genç yaşlarına doyma” ifadesi görülmektedir. Gençlik, kişinin her türlü hevesinin, hayallerinin, planlarının ve bunları

³ Türk ve Fars kültüründe yaygın bu gelenek hakkında bkz. (Yılmaz, 2013: 336-350; Yılmaz, 2014: 171-181).

gerçekleştirmek için enerjisinin ve gücünün olduğu bir dönemdir. Bu dönemin hayrını görmemesi ve genç yaşta ölmesi dileği, oldukça ağır bir söyleyiştir:

Gatırıma yükledim
Gürgen hartamasını
Yârim kimden öğrendin
Adam aldatmasını

Gürgen vardım dibine
Oyma alırım oyma
Aldattın yavrum beni
Genç yaşlarına doyma (1323)

Emine Balkanlı'dan alınan Bulgaristan Deliorman türküsünde sevdiğine hitaben kendisinden başkasına gönül verirse hasta olup döşeklerde yatması, kalkamayacak şekilde yatalak olması temennisi mevcuttur:

Keten gömlek sekiz kat
Dördünü giy dördünü sat
Benden başka seversen
Kalkma döşeklerde yat (2787)

Sözleri Karacaoğlan'a ait halk arasında çok bilinen ve severek dinlenen "Ela Gözlüm" isimli Erzurum türküsünde, sevgilinin rengârenk çiçekleri başına takması, kaşına kudret kalemi çekip dolanması istenen şeyler değildir. Zira sevgilinin güzelliği artacağı için bu husus; rakibin ve düşmanların artmasına, başkalarının sevgiliye gönül vermesine vesile olacaktır. Bu durumda aşığın ağlayıp inlemesi muhtemeldir. Bu yüzden baştan uyaran âşık, "Beni ağlatırsan doyma yaşına" diyerek sevgiliye âh etmektedir. Âşık; sevgilinin gençliğine, güzelliğine doymamasını temenni edip "Ağla gözyaşını sil melûl melûl" diyerek sevgilinin üzgün, boynu bükük, mahzun bir şekilde ağlamasını dilemektedir. Sevdiğine kızmakla birlikte adeta kıyamama durumu hissedilmektedir. Beddua ve âh ederken bile ölçülü olmaya çalışılması, sevginin alâmeti olarak değerlendirilebilir:

Elvan çiçekleri takma başına
Kudret kalemini çekme kaşına

Beni ağlatırsan doyma yaşına

Ağla gözyaşını sil melûl melûl (2928)

Mehmet Ali Torun'dan alınan İmranlı türküsünde ise sevgilinin kendisini bırakıp gitmesi durumunda dermansız dertlere müptela olması, yüzünün ve bahtının gülmemesi için yapılmış “Dermansız derde uğra” kargışı dikkati çekmektedir:

Gidersen bize uğra

Kebabı köze doğra

Beni koyup gidersen

Dermansız derde uğra (1610)

Sadettin Gürhan'ın notaya aldığı Rumeli türküsünde âşık, cilveli sevdiğinin yüzünü görememekten şikâyetçidir. Nitekim sevgili, gece dışarı çıkmasına rağmen yine de âşıkla buluşmamıştır. Bu sebeple sevgiliye “Ateşlere düşesi” bedduası edilmiştir. Buna rağmen âşık, süzüle süzüle yürüyen sevgiliye kıyamayıp onunla konuşmak istemekte ve ona karşı derin bir muhabbet beslediğini belirtmek için kendisine “ciğerimin köşesi” demektedir.

Zeytinyağı şişesi

Ateşlere düşesi

Gel biraz konuşalım

Ciğerimin köşesi

Hop cilveli neler alayım

Ben bişey istemem senin olayım

Bayır bağın üzümü

Gel süzülü süzülü

İnkar etme sevdiğim

Dün gece gördüm yüzünü (31777)

Türkülerde görülen bir diğer beddua söyleyişi de “Allahından bul” ifadesidir. Aşağıdaki türküde sevgili “zalım” olarak nitelendirilmektedir. Sevgiliye

hiçbir sıkıntı ve zarar vermediğini söyleyen âşık, yaptıklarının karşılığını Allah'tan bulması temennisindedir:

Sarı yazma oyası

Kaşa vurmuş boyası

Zalım sana ne yaptım

Allahından bulası (3195)

“Allah’ından bulasın” söyleyişinin bir benzeri olan “Mevla’dan bulası” ifadesi, Mustafa Şimşek’ten alınan Bilecik Söğüt türküsünde geçmektedir. Mağdur olan âşık, hiçbir suçunun ve günahının olmadığını “Nettim sana” serzenişiyle ortaya koymaktadır:

Yeşil olur odasının boyası

Ah mercanlıdır yazmasının algın yârim oyası

Nettim sana aman bir Mevla’dan bulası (1768)

Bursa yöresine ait türküde sevdiceğine hitaben “Göynünü benden alma” diyen âşık, gönlünü başkalarına verecek olursa “Allah’ın kulu olma” ilencinde bulunmaktadır. Bu ifade, ağır bir sitem olması yönüyle dikkati çekmektedir. Zira bu davranışta bulunan kimsenin Allah’ın merhameti ve şefkatinden uzak kalması manasındadır:

Al elma yeşil elma

Göynünü benden alma

Göynün benden alırsan

Allahın kulu olma (4663)

İhsan Öztürk’ten alınan Sivas Şarkışla türküsünde, bedduaların sıra sıra dizildiği görülmektedir. Salınıp yürümesini istediği sevdiceği için öncelikle “töremiyessin” kargışı dikkati çekmektedir. “Soyun sopun kurusun, neslin devam etmesin” anlamındaki bu beddua, aslında “türemeyessin” kargışının mahalli söyleyişidir. Akabinde “kör ola gözlerin göremiyessin” bedduası ile muhatabın gözlerinin kör olması dileği yer almaktadır. Bu ve devamındaki beddualar, sevenin sevdiğini bırakıp başka yerlere gitmesi durumunda başına gelmesi arzulanan hallerdir. Hatta devamında “gırıla golların saramıyasın” kargışı gelmektedir ki kendisinden başkasını sarıp kollamak nasip olmasın demektir:

Yörü gozel yörü töremiyessin

Kör ola gözlerin göremiyesin
Beni goyup yad ellere varırsan
Gırıla golların saramıyasın (4959)

Aynı türkünün devamında bir başka beddua söylemi karşımıza çıkmaktadır. Buna göre elin yanında mahcup ettiği için muhatabının mahşer günü Hakk'ın divanında sorgu suale cevap verememesi dilenmektedir. Büyük bir acı ve öfkenin hissedildiği türküde hem dünyasının hem de ahiretinin berbad olması için âh edilmektedir:

Kırmızı gül olsan kendi dalında
Beni mahcup ettin elin yanında
Yarın mahşer günü Hak divanında
Sorgu سوالini veremiyesin (4959)

Âşık Veysel Şatıroğlu'na ait Şarkışla türküsünde, gönlünün henüz olgunluğa ermemiş, toy bir güzele düştüğü ifade edilmektedir. Zalımın toy kızı, onun dünyasını ve başını yakmış, bu sebeple kendisi de aşkın nârına yanmayı hak etmiştir. Veysel'in âh u zâr etmesi de oldukça tabii ve insani bir durumdur. Zira bülbülün feryat figan edip inlemesi, gülden dolaydır. Bülbül mesabesindeki Âşık Veysel'in aşk ateşi ile inlemesi de gül mesabesindeki zalımın toru vesilesiyledir. Güle sevdalanınca dikeninin acı vermesi de beklenen bir durumdur:

Beni yakan yansın aşkın narına
Gönül düştü bir zalımın toruna
Bakmaz mısın bu Veysel'in zarına
Gül olmasa bülbül ah u zar etmez (5112)

İbrahim Karataş'tan alınan Tokat Erbaa türküsünde sevgisine karşılık bulamayan bir kızın sevdiği oğlana içli bir şekilde “yüreğin yansın” dediği görülmektedir. Karşılıksız sevmek zordur, bu durum çoğu zaman sevenin öfkelenip sevdiğine karşı beddua etmesine sebep olabilir:

Mavi yeleşin oğlan
Nedir dileğin oğlan
Ben sevdim sen sevmedin de
Yansın yüreğin oğlan (40)

Erzincan yöresine ait türküde ise yabancılara gönül verenlerin cehennem ateşine düşmesi ve orada cızır mızır pişmeleri için beddua etmiştir:

Munzur dağı ışıll ışıll ışıllard
Geyikleri suya düşmüş mışıldar

Yadellere gönül veren gişiler

Dilerim ki cehenneme düşeler

Düşelerde cızır mızır bişeler (3638)

Kahramanmaraş yöresine ait “Yine Göynüm Havalandı” isimli türküde ise âşık, sevdiğinin başkasını sevmesi durumunda dört kitabın onu çarpması için beddua etmiştir:

Endim yârin bahçasına şişte dönüyor kebab

Eğildim baktım yüzüne sanki doğmuş âfitap

Benden başka seversen çarpsın seni dört kitap (4544)

Türkülerde dört kitap yemin etmek amaçlı ve sevgilinin yanlış iş yapması sonucu onu çarpması açısından ele alınmıştır.

Sevdiği kişinin pencerenin önüne konulmuş gül ve menekşeye benzetildiği Dursun Uzel’den alınan Van türküsünde, bir yandan pencerenin önünde oturan güzel anlatılmıştır. Ancak onun canını yaktığı ve hayallerini yıktığı için kendisinin yaşadığını aynen görmesi temennisi vardır:

Pencerede şişesin

Gül ile menevşesin

Benim düştüğüm gibi

Pencereden düşesin (689)

4. Sevgilinin Anne Babasına Yönelik Beddualar

Sevdiğine kavuşma hususunda engel teşkil eden kimseler için beddualar edilmesi de vakidir. Bu bağlamda Kamil Vurmaz’dan alınan Afyon Dinar Çakıcı türküsünde, sevdiği kızı almak için yalvar yakar olmasına rağmen kızı vermeyen anne babası için “Allahından bulası” kargışı dikkat çekicidir. Zira âşık, ilâhî adalete güvenmekte ve kendilerine engel olanları Allah’a havale etmektedir:

Al yazmanın oyası

Alnıma çıktı boyası

Çok yalvardım vermedi

Allahından bulası (4511)

Hasan Can'dan alınan Trabzon türküsünde de sevdiğine kavuşmasına engel olan anne baba için âh edilmesi durumu söz konusudur. “Çürüyüp de düşeler” kargışı, sıkıntı ve zorluklar sebebiyle çöküp yaşlanıp hastalanıp yataklara düşsün, hatta ölüp mezara düşsün ve bedeni çürüsün anlamını muhtevidir:

Ayşeler menevşeler

Gül doludur şişeler

İstedim de vermedi

Çürüyüp de düşeler (4892)

Ahmet Altıntaş'tan alınan Rize türküsünde ise sevdiği kızı vermeyip engel olan kızın ana babasına âh eden âşığın, üç günlük yalancı dünyada aşkının karşılığını göremediği için sitem ettiği görülmektedir. İlahî adalete sığınan genç, ahirette de olsa çektiklerinin karşılığını görmek arzusundadır. “Çeksinler günahımı” ifadesi, sebep olanların kötülüklerinin karşılığı olarak cezalarını çekmeleri, üzücü ve ağır sonuçlara katlanmaları temennisidir. Bir anlamda “günahıma girdiler, günahım onların boynuna” manasındadır:

Bu yalancı dünyada

Alamadum ahumi

Kız ananın baban

Çeksinler günahumi (2071)

5. Kişiyi Sevdiğinden Ayıranlara ve Arabozanlara Yönelik Beddualar

Türkülerdeki bedduaların umumiyetle sevdalıkla ilgili konular üzerinden oluşu dikkat çekicidir. Muğla Fethiye yöresine ait aşağıdaki türküde, sevdiği ile arasını bozup kavuşmasına engel olanlar, “kara yazı yazanlar” şeklinde nitelendirilmiştir. Bu kimseler için ayrıca “Cennet yüzü görmesin” niyazında bulunulmuştur. Bu ifade, kendi dünyasını mecazi anlamda cehenneme çeviren insanların hem gerçek hem de mecazi anlamda cennete erişememeleri, yüzlerinin gülmemesi arzusu taşımaktadır⁴:

Sıra sıra kazanlar(Aman)

Kara yazı da yazanlar

⁴ Aynı ifade, repertuarda yer alan 2161 numaralı “Sıra Sıra Kazanlar” isimli Rumeli türküsünde geçmektedir.

Cennet yüzü görmesin

Aramızı da bozanlar (95)

Cemil Değer'den alınan bir Diyarbakır türküsünde, şehrin mahallelerinden biri olan Benüsen geçmektedir. Gönülünden silemediği sevdiceğinden ayıranlara beddua ederken “Torba takıp dilensin” kargışı kullanılmıştır. Arabozucuların her türlü varlıklarını kaybedip başkalarına muhtaç olmaları, âşığın gönlüne bir anlamda su serpecektir:

Su kaynar Benüsen'den

Gönül geçmiyor senden

Torba taksın dilensin

Ayıran beni senden (327)

Bilecik türküsünde ise kendisini sevdiğinden ayıranların onması, istenmeyen bir durumdur.⁵ Onmak; işleri düzeliş salaha ermek, iyi duruma gelmek, feraha ermek, mutlu ve huzurlu olmak manasındadır. Bir yönüyle türküde arabozanların gün yüzü görmemesi için beddua edilmesi söz konusudur. Ayrıca o kişilerin hastalıktan ve dertten kurtulmamaları arzulanmaktadır. Türküde Bilecik yöresinin meşhur yemeği olan keklük kebabını yiyip doymaması şeklinde bir kargış da dikkati çekmektedir:

Aşağıdan gelen de hanım oynasın

Keklik kebabını da yiyen doymasın

Beni yardan ayıranlar onmasın (1305)

İzzet Altınmeşe'den alınan ve Diyarbakır Çüngüş kazasına ait olan türküde, yöresel bir beddua göze çarpmaktadır. Şivan, “matem, yas, feryat, sızlanma” manasında Farsça bir kelimedir. “Evine şivan düşe” ilenciyle, kendisini yardan ayıranların evlerine ciğerini yakacak acılar düşmesi, hanelerinin yas ve matem evine dönmesi gibi büyük bir söyleyiş söz konusudur. Adeta kendisine çektirdiklerinin karşılığında, bu kadar büyük bir acı ile içine su serpüleceği dile getirilmektedir:

Maden dağı ardı meşe

Gün kalka gölge düşe

⁵ Benzer bir ifade, repertuarda yer alan 2921 numaralı “Demirciler Demir Döğer Tunç Olur” isimli türküde de geçmektedir.

Beni yardan ayıran

Evine şivan düşe (1330)

Fethiye yöresine ait türküde, temiz yüzlü ve güzel sevdiğinden ayıranlara “kavak gibi yıkılsın” diye ilenen âşık, böylece muhatabının ölümünü ve yok olmasını dilemektedir.⁶ Hatta bu ölümün, bir anda gücü kalmaksızın düşüp yere yığılma şeklinde olması arzulanmaktadır:

Kara dut parmak gibi

Kız yüzün kaymak gibi

Beni de yardan ayıran

Yıkılsın kavak gibi (1331)

Aşağıda yer alan Giresun türküsünde sevdiğinden ayıranlara “sürünsün” diye beddua edilirken kavak için söylenmiş kargışlar da dikkati çekmektedir. Dallarının kuruması, yapraklarının dökülmesi ve sulara çürütmesi bu bağlamda zikredilmektedir:

Nazlı kavak hep dalların kurusun

Dökülsün yaprağın sulara çürüsün

Beni yardan ayıranlar sürünsün (2325)

Ramazan Şenses'ten alınan Malatya türküsünde, allı yeşilli giyinip gezmelere giden yârini gören âşık, onu has bahçede seyran eden güzel kokulu kırmızı bir güle benzetmiştir. Sevdiceğine sarılıp kollarıyla sarmak kendisine nasip olmamıştır. Bu sebeple kendisi bermurad olamadığı için başkalarının da muradına erip mutlu olmasını istememektedir:

Al yeşil giyinmiş nere gidersin

Has bahçe içinde seyran edersin

Bu güzellik sende malı neylersin

Ben sarmadım saran kollar murad almasın (1410)⁷

Hamza Başyurt'tan alınan Malatya türküsünde ise yârinden ayrı düşmüş bir aşığın dilinden aynı dörtlükte önce dua sonra ise beddua cümlesine rastlanmaktadır.

⁶ Benzer bir ifade, repertuvarda yer alan 2849 numaralı “İbrişim Örmüyorlar” isimli Adana türküsünde “Kurusun yaprak gibi” şeklinde geçmektedir.

⁷ Benzer bir söyleyiş, 2160 numaralı “Bizim Dağlar Buradır” isimli Erzincan türküsünde de görülmektedir.

“Kimseler yârinden ayrı düşmeye” dileğinin akabinde kendisini yârden, yârini de kendisinden ayıranlara “Ciğerine yağlı kurşun işleye” bedduası gelmektedir. Çorum yöresinde “yağlı gurşunlardan gidesin/yağlı kurşunlara gelesin” şeklinde kullanılan bu kargış, bir kişinin ölümünün kötü halde olması dileğiyle söylenmektedir. (Oğuz vd., 2007: 60, 63)⁸

Bahçenizden bir taş attım vişneye

Kimseler yârinden ayrı düşmeye

Yâri benden beni yârdan ayıran

Ciğerine yağlı kurşun işleye (3256)

Bekir Kara’dan alınan Kıbrıs türküsünde, “Gonnara, Yen nar” gibi yöresel söyleyişler dikkati çekmektedir. Gonnara, ovalarda yetişen bir hünnap türüdür. Yen nar ise İngilizcedeki “January” kelimesinin mukabili olup Kıbrıs’ta halk dilinde yılın ilk ayı olan ocak ayı demektir. Aynı zamanda kış mevsiminin tam ortası olan sert kışı ifade etmek için de kullanılmaktadır. Âşığın kendisini yârinden ayıranlar için yılın sonuna ömürlerinin yetmemesi, bir an önce ölmeleri temennisinde bulunduğu görülmektedir:

Ovalarda gonnara

Ben varamam onlara

Beni yârdan ayıran

Yetişmesin yen nara (3369)

Abdulvahap Said’den alınan Kerkük türküsünde, yârinden ayıranlar için edilen beddua “Özü düşün bu derde” şeklindedir. Çekilen acının büyüklüğünün anlaşılması için buna sebep olanların aynı dertle hemhal olması dileği ön plana çıkmaktadır:

Berde berde le berde

Yengi düşmüşem derde

Beni yârdan edenin

Özü düşün bu derde (4899)

⁸ Sivas yöresinde bu kargış, “Dum dum kurşunu ile vurulasıca” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. bkz. (Üçer, 2009: 304).

Aynı dertten muzdarip bir ruh halinin dile getirildiği Uşak türküsünde ise kişiyi sevdiğinden ayıranların kapı kapı gezinip sürünmeleri, sefalet ve yoksulluk içinde bir ömür sürmeleri arzulanmaktadır:

Ak kapı kara kapı

Aktır billurun sapı

Beni yardan ayıran

Sürünsün kapı kapı (5054)

Orhan Karadağoğlu'ndan alınan Kars Arpaçay Külveren yöresine ait türküde, fidan boylu sevdiğinden ayırdıkları için dertli olan âşığın, bu hâle düşürenler için cennet yüzü görmemesi, akıbetlerinin hayır olmaması bedduası görülmektedir. Sevenleri ayırmak “yâri yârden etmek” şeklinde ifade edilmiştir:

Gidene bak gidene

Boyu benzer fidana

Cennet yüzü görmesin

Yâri yârden edene (5066)

Bir başka Kerkük türküsünde, sevdiğinden ayıranın sağlıklı bir ömür sürmemesi, hastalık ve dertlerle dolu bir hayata müptela olması dileği göze çarpmaktadır:

Endim yârin bahçasına heyvalığ narlığ

Bir elimde dolu bada bir elim yağlığ

Meni yardan ayıranı bulmasın sağlığ

At be martinini dağlar inlesin (5233)

6. Kişinin Durumuyla Alay Edenlere Yönelik Beddualar

İnsanoğlu yaşadığı toplumda zaman zaman haset, gıpta, istihza gibi farklı tutumlarla karşılaşabilir. Hatta bazen yaşanan olaylar maruz kalanı üzüp ağlatırken hasımların yüzünü güldürebilir. Türküde böyle bir hâlet-i ruhiyye içinde olan âşığın dilinden “Gülme komşuna gelir başına” atasözünü hatırlatırcasına “Benim derdime düşsün / Şimdi bana gülenler” denilmektedir. Bir nevi “benim yaşadığımı yaşamadan ölmesinler” temennisi söz konusudur:

Ben ağlarım el güler
Oy başıma gelenler
Benim derdime düşün de
Şimdi bana gülenler (4007)

7. Şahısların İsmi Zikredilerek Yapılan Beddualar

Tokat Niksar'a ait olan ve Hüseyin Arsal'dan alınan türküde, Deli Mehmet olarak bilinen bir yiğidin Şakir isimli arkadaşı tarafından kama ile bıçaklanması anlatılmaktadır. Deli Mehmet de kendini savunmak için altıpatlar⁹ kullanmak istemişse de bir türlü ateş almamış, çevresinde kendilerini ayıracak veya yardım edecek kimse de kalmamıştır. “Şakir kardaşım” ifadesi, aynı zamanda aralarında bir dostluk ve samimiyet olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu elim olaydan dolayı maktul Deli Mehmet'in dilinden Şakir için, seherde açılan güllerinin solması ve bu yaptıklarının karşılığını Allah'ından bulması istenmektedir. Zira kendisinin yapacak bir şeyi kalmamıştır ve Şakir'in yaptığı kötülüğün cezasını Allah'ın ilahi adaletine havale etmiştir. Âhına karşı en uygun mukabele, Allah'ın muamelesine bırakmak olmuştur ki bu da ağır bir imtihandır:

Seherde açılan güllerin solsun
Beni vuran Şakir kardaşım Allah'tan bulsun (4411)

Sıra geceleri ve türkü dinletilerinin vazgeçilmez türkülerinden olan “Urfalıyam Ezelden” isimli meşhur Şanlıurfa türküsünde “Ömer”e önce sevgi sözcükleriyle seslenilirken sonrasında Ömer'in yetim kalması istenmektedir. Türküde geçen “Bensiz kalasan” ifadesi dikkati çekmektedir. Ömer'in sevdiği ve sevildiği kişiden ayrı kalması da içli bir bedduadır:

Anam olasan Ömer
Babam olasan Ömer
Bensiz kalasan Ömer
Yetim olasan Ömer (1137)

⁹ Altıpatlar; tetiğinin önünde, üstüne kurşun yerleştirilen ve döndükçe bu kurşunları namluya veren bir topu bulunan tabanca türüdür ve revolver adıyla da bilinmektedir. Bu silahın ilk modelleri altı kurşun attığı için bu ismi almıştır (Ayverdi, 2011: 49).

Tekrar eden “Ramizem” söyleyişinden muhatabı belli olan Rumeli türküsü, unutulmama arzusunu dile getirmektedir. Ramize’nin sevdiğini unutmaması durumunda ise gözyaşının kurumaması için beddua edilmiştir. “Gözyaşını kurutma” kargışı, “derdin, gamın, hüznün ve yasın hiç bitmesin, her zaman gözyaşı dökcek bir sebebin olsun” manasındadır:

Sepet sepet yumurta..Ramizem

Yar sen beni unutma

Sen beni unutursan

Gözyaşını kurutma

Ramizem Ramizem aman (2089)

Halk tarafından çok sevilip çokça söylenen Erzurum yöresine ait “Şafak Söktü Gine Sunam Uyanmaz” isimli türküde, ellerin sözüne uyup sevdiğine küsen Suna’ya serzenişte bulunulmuştur. Âşığın sevdiğinin gözü için diyar diyar gezmesine karşın maşukun el özüne kanması, kabul edilebilir bir husus değildir. Türküntün devamında sevgilinin de içinin yanması Allah’tan niyaz edilmektedir. Her türlü ezaya rağmen sevdiği Suna’ya kıyamayan âşık, onun derin uykudan uyanıp kendisiyle iletişim kurmasını istemektedir:

Bunca diyar gezdim gözlerin için

Niye küstün bana el sözü için

Dilerim Allah’tan sızlasın için

Uyan Suna’m uyan derin uykudan (3163)

8. Düşmanlara Yönelik Beddualar

Türkülerde beddua edilen muhatablardan birisi de düşman olan kimseler ve hasımlardır. Şemsi Yastıman’dan alınan Kırşehir türküsünde, düşman olanlar için “Allah’tan bulsun” bedduası görülmektedir. Kötülük etmek için fırsat kollayanları Allah’a havale etmek, en güzel mücazâta erişmeleri içindir:

Aman olsun badeler de dolsun

Bize düşman olanlar Allah’tan bulsun (168)

Selahattin Alpay’dan alınan Bitlis türküsünde, cahil ve tecrübesiz iken tuzağa düşürülmüş bir kimsenin, kendisini bu hâle düşürenler için söylediği “Dilerim yansınlar nara” bedduası görülmektedir. “Ateşlere yansınlar” temennisi aslında,

“benim içime ateş salıp derde düşürenler, aynı akıbeti ziyadesiyle yaşasın” manasındadır.

Bitlisin başında bora

Cahildim düştüm tora

Beni tora düşürenler

Dilerim yansınlar nara (2375)

Türküde Erzincan ve Bayburt yörelerinin adı geçmekte, düşmanların tahtının yıkılıp yurdunun dağılması için âh edildiği görülmektedir. Ayrıca devamında sıkıntılar ve düşmanlıklar ile geçen yıllar için sitem de söz konusudur. Bu bağlamda geçen seneler kötü, hain ve gidip de bir daha gelmeyesini yıllar şeklinde ifade edilmiştir. Zira aynı sıkıntıların tekrar yaşanması, hiç de arzulanması bir hâl değildir:

Bir yanım Erzincan vermem Bayburdu

Yıkılsın düşmanın taht ile yurdu

Sağ olasin anam beni doğurdu

Seneler seneler kötü seneler

Gide de gelmiye hain seneler (2079)

9. Feleğe/Dünyaya Yönelik Beddualar

Sevdiğinin ölümünü gören kişinin hüznünü anlatan Adana Seyhan Kozan yöresine ait türküde, sevdiceği bu dünyadan göçüp gittiği için aşığın muradına eremediği ifade edilmiştir. İçindekilerin fani ve yalan olduğu, dünyanın artık kendisi için anlamsızlığı dile getirilmekte, yıkılıp yok olmasını istediği için de “yıkılası yalan dünya” söylemine başvurulmaktadır:

Elim ile çama sardım

Seni bu hallerde gördüm

Yıkılası yalan dünya

Sanki ben de murat aldım (4633)

Türkülerde kimi zaman “dünya” yerine “felek” ifadesi kullanılmaktadır. Felek; gök, gökyüzü anlamlarına geldiği gibi dünya, âlem anlamlarına da gelir. Felek; bazen de kader, talih, baht anlamlarında da kullanılır. Seyit Meftuni'ye ait Malatya türküsünde, feleğin çarkının kırılıp dönüşünün durması istenmektedir. Böylelikle dünya, menzil alamayacaktır. Meftuni, dünyanın düşeceği müşkül durumdan ötürü

feleğin kendisine darılmasını da önemsememektedir; çünkü dünya, kişileri ekseriyetle mutsuz eden bir yerdir.

Feleğin çarkı kırılınsın

Menzil almasın yorulsun

İsterse bana darılınsın

Küser divana divana (1478)

10. Gurbete Yönelik Beddualar

Gurbet; insanın ruhuna acı, hüznün, keder veren bir durumdur. Sevdiklerinden ayrılıp gurbet elde olmak zaman zaman türkülerde söz konusu edilmiş, hatta gurbet ölüm ayrılığı ile mukayese edilmiştir. Neticede gurbetin ölümden daha ağır ve acı olduğu dile getirilmiştir. “Ölüm ile ayrılığı tartmışlar Elli gram ağır gelmiş ayrılık” sözleri de bunu teyit eder mahiyettedir. Çünkü ölüm ile birlikte, artık sevdiği ile görüşme arzusu ahirete kalmıştır. Ancak hayatta olduğu halde göremeyip gurbetlik çekmek, her daim hissedilen bir acıdır. Gurbet el, insanın başına gelmedik olay bırakmaz, insan garip ve yalnız olunca sıkıntıları göğüslemekte zorlanır. Bu hâli ifade eden ve Hüseyin Arsal’dan alınan Tokat Nıksar türküsünde geçen “Yıkılasın gurbet” bedduası, bulunduğu yerlerin yıkılıp tarumar olması manasındadır:

Garşı dağın başına

Arka verdim daşına

Yıkılasın gurbet el

Neler geldi başıma (2936)

11. Yerleşim Yerlerine Yönelik Beddualar

Giresun yöresine ait olan türküde, Çatak köyünden bahsedilmektedir. Giresun yollarında görüp sevdiği kız hakkında kullanılan “zalımın kızı” ifadesi, umumiyetle türkülerde karşımıza çıkan bir ilenç ve beddua söylemidir. Muhtemelen sevdiğine kavuşamadığı için onun yaşadığı yer olan Giresun’a zalım sıfatı atfedilmiş ve “ateşlere yansın” kargışı ilave edilmiştir. Yanıp yok olması manasındaki bu bedduanın devamında “inip de çatak altına dayıları göresin” ifadesi yer almaktadır. Çatak kelimesini Giresun’a bağlı bir köy şeklinde özel isim olarak anlamlandırmanın yanında iki dağ yamacının kesişmesiyle oluşmuş dere manasıyla da düşünmek mümkündür:

Çatak altından çıktık voltaya
Acemi balıklar gelmez oltaya
Zalımın kızını aldık da ortaya
Ateşlere yansın ah o zalım Giresun
İnip de çatak altına dayıları göresin (3680)

Hisarlı Ahmet İnegöllüoğlu'ndan alınan Kütahya türküsünde İstanbul; yiğitleri yutan, gelinleri yârsız koyan bir şehir olarak tasvir edilmektedir. Bundan hareketle İstanbul'a "ıssız kalası" ve "yârsız galası" bedduaları yapılmıştır. Türküdeki yerel söyleyişler dikkati çekmektedir. "Taşına toprağına güller dolası" ifadesi bir yönüyle dua iken bir açıdan da beddua olarak düşünülebilir. Zira gül, dikenden uzak değildir:

A İstanbul sen bir han mısın
Varan yiğitleri yudan sen misin
Gelinleri yârsız goyan sen misin

A İstanbul ıssız kalası
Taşına toprağına güller dolası
O da bencileyin yârsız galası (163)

Fadime-Nebi Yılmaz çiftinden alınan Uşak türküsünde dostunun olmamasına karşılık düşmanlarının çok oluşundan şikâyet söz konusudur. Bu bağlamda türküde köy, kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinde husumetten dolayı sıkıntı ve olumsuzluklar yaşamının tabiiliğine de işaret edilmektedir. Huzurun olmadığı mekânın yıkılıp yok olması daha uygun geldiği için "yıkılası köyler" bedduası dile getirilmiştir:

Humayinim ak benim
Düşmanlarım çok benim
Yıkılası köylerde
Hiç dostlarım yok benim (5054)

12. Tabiat Unsurlarına Yönelik Beddualar

Türkülerde zaman zaman ağaç ya da nehir gibi tabiat unsurlarına birtakım beddua ve ilenmelerin söz konusu edildiği görülmektedir. Küçük Hüseyin'den alınan Giresun türküsü ile konuyu örneklendirmek mümkündür. Kavak ağacının dallarının kuruyup yapraklarının dökülmesi ve sularda çürümesi arzu edilmektedir. Kavak ağaçlarının suyu sevmesi özelliği imaeen dile getirilmekle birlikte, bu suyun kuruyup ölmekten kurtulmaya yardım etmediği gibi dökülen yapraklarının çürümesine vesile olması arzusu görülmektedir:

Nazlı kavak hep dalların kurusun

Dökülsün yaprağın sularda çürüsün

Beni yardan ayıranlar sürünsün

Al martinini dağları dolaşalım gezelim

Hovardasına baskın verelim geçelim (2325)

Mustafa Özaşık'tan alınan Nevşehir türküsünde ise Kızılırmak için söylenmiş kargışlar dikkati çekmektedir. Kızılırmak'ın geçtiği şehirlerden birisi de Nevşehir'dir. "Yedin Kızılırmak allı gelini" mısraından anlaşıldığı üzere boğularak kaybedilen bir gelin ve elbette sevdiceğine kavuşamayan bir âşık konu edilmektedir. Bu bağlamda Kızılırmak'ın âdeta kavuşamayan gencin gönlü gibi parça parça olması, her parçasının bir diyarda kalması, genç gibi yârsız kalması kargışları dikkati çekmektedir:

Kızılırmak parça parça olaydın

Her parçası bir diyarda kalaydın

Sen de benim gibi yarsız olaydın

Yedin Kızılırmak allı gelini

Balıklar mı yedi tatlı dilini (2412)

13. Sebeplere Yönelik Beddualar

Sebep gibi soyut ama her sıkıntı ile ilişkili olarak kullanılabilen bir kavram üzerine yazılmış olan Kırşehir türküsünde, peş peşe gelen beddua silsilesi dikkat çekicidir. Türküde önemli bir somutlama söz konusudur. Burada sebep kelimesi ile bütün kötülüklerin ve olumsuz hadiselerin nedeni olarak görülen felek, devran, baht, talih gibi unsurlar kast edilmektedir. Bozkırın tezenesi Neşet Ertaş'ın babası Muharrem Ertaş'tan derlenen bu türkünün tamamı, adeta beddua cümleleri

üzerine oturtulmuştur. Bu bağlamda, “mezarında yosunlar bitsin, yılanlar çıyanlar mekânını (mezarını) tutsun, yurdunda baykuşlar ötsün, kimsesiz ellerde kalasın, evin yıkılsın, belin bükülsün, dalında baykuş ötsün, gülün dökülsün, sahibinden serinden ayrılasın, iki yüzün kara olsun, gizli yarana derman bulunmasın, ettiğini bulasın” gibi doğrudan ilenme cümlelerinin yanında imalı söyleyişler de mevcuttur. “Yekin yekin kalkamazsın yerinden” ifadesi, üstü örtülü olarak hastalanıp yıllarca yorgan döşek yatasın manasındadır. Ayrıca devamında yer alan “ahirinde ben tutayım elinden” sözü de, “son nefesinde dahi bana muhtaç olasın, benden başka kimseler yardımına gelmesin” demenin farklı ve estetik bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır:

Sebeup mezarında yosunlar bitsin vay bitsin
Yılanlar çıyanlar mekânın tutsun sebeup sebeup
Bir an olsun yurdun baykuşlar ötsün
Kimsesiz ellerde kalasın sebeup amman amman

Evin yıkılsın sebeup
Belin bükülsün sebeup
Dalında baykuş ötsün
Gülün dökülsün sebeup

Yekin yekin kalkamazsın yerinden yerinden
Ayrılasın sahibinden serinden sebeup sebeup
Ahirinden ben tutayım ben tutayım elinden elinden
İki yüzün kara olasın sebeup amman amman

Nere gitsem geldin girdin arama arama
Derman bulunmasın gizli yarana sebeup sebeup
Hep senin öcündan döndüm Kerem'e Kerem'e
Bana ettiğini bulasın sebeup amman amman (2506)

Bir anlamda bütün bu ilenme ve bedduaların sebebini, türkünün sonlarında geçen “Hep senin öcündan döndüm Kerem'e Kerem'e” mısrasından anlamak

mümkündür. Burada geçen “öcünden”, arkaik bir kelime olup Eski Türkçede “uc, ucundan” karşılığındadır. Kelimenin “öcünden” şekli, yöresel bir ağız özelliği olmalıdır. “Sebeup, vesile, -den dolayı, yüzünden, sebebiyle”¹⁰ anlamı göz önünde bulundurulacak olursa “Senden sebep, senin yüzünden Kerem’e döndüm” manası çıkmaktadır. Buradaki Kerem, halk kültüründe bilinen, çift kahramanlı aşk hikâyelerindeki Aslı’nın aşığı olan karakterdir ve sevdiği uğruna çok acı çekip ziyadesiyle sıkıntı yaşadığının remzidir. Muhtemelen bu kadar çok kargışın arka arkaya sıralanması, çektiği acıların fazlalığındandır.

14. Genel Hitaplar

Muzaffer Sarısözen’den alınan Sivas türküsü, gül gibi güzelken başını yakan birine edilen bedduayı muhtevidir. “Üç günlük gelinken Allah da seni yaksın”¹¹ kargışı, en mutlu ve mesut anının hüznü ve hüsrana dönüşmesi içindir. Henüz gençliğinin baharında ve gül güzelliğinde olan birine söylenmesi, ömrün bitsin demenin estetik bir biçimidir.

Köprünün altı diken

Yaktın beni gül iken

Allah da seni yaksın

Üç günlük gelin iken (215)

Aşağıda yer alan Harput türküsünde, “ektiğini biç” ya da “yaptığını çek” demenin farklı bir söylemi olarak “tükettin ömrümü ömrün tükene” kargışı görülmektedir. Akabinde bulunan “Benden selam olsun kefen dikene” mısrası, zarif bir ilenme biçimidir. Aslında kefen dikilmez ama kasıt kefen hazırlayan manasındadır ki kişi, muhatabının ölümünü istemektedir. Şahsın bu kadar öfke ve hınç dolu olmasının sebebi, el âlem al giyinmişken kendisinin karalara bürünmüş olmasıdır. Herkes mutlu ve huzurlu iken kendisinin karalar bağlayıp yas tutması beddualara kapı aralamıştır:

Atımı bağladım ben bir dikene

Tükettin ömrümü ömrün tükene

Benden selam olsun kefen dikene

¹⁰ Kelimenin Eski Türkçedeki karşılığı için bkz. (Paçacıoğlu, 2016: 680; Dilçin, 2018: 228; Aksoy-Dilçin, 2009: 6/3882-3887)

¹¹ Aynı ifade 993 numaralı “Dar Köprüden Geçerken” isimli Akdağ Madeni türküsünde de geçmektedir.

Di vurma da vurma ben yaralıyam

El alem al geymiş ben karalıyam (2424)

Yaşko Gökkaya'dan alınan Çanakkale Bayramiç türküsünde ilginç bir ilenme ile karşılaşılmaktadır. "Pirinçli pilav boğazına dursun" kargısı, muhatap için dolaylı bir ölüm fermanı arzusudur. Horozu kayborduğu için başı darda olan kişi, horozunun birileri tarafından kesilip yendiğinden endişe duymaktadır. Horoz; kara tüylü, tatlı dilli, deve gibi, sevecen ve gür sesli olması yönüyle mahalleye nam salmıştır. Horoz kesildiyse horozu kesen keskin bıçağın horoz için cennete kavuşma vesilesi olması istenmektedir. Ancak horozu tandıra koyup pirinç pilavıyla yiyenlerin de tez elden can vermeleri niyaz edilmektedir.

Horozumun tüyü kara

Sesi gider Üsküdar'a

Bugünlerde düştüm dara

Vay vili vili vili vil

Tatlı dilli çil horozum kayboldu

Gelin gibi al horozum kayboldu

Keskin bıçak cennetin olsun

Kalaylı tepsi tandıra konsun

Pirinçli pilav boğazına dursun

Horoz değil deve idi

Ön dişleri geve idi

Tavukları sever idi

Çimenlerde yayılırdı

Tilki görse bayılırdı

Mahallede sayılırdı (4692)

Sevdiğinin ismini söyleyip Suna'ya seslenen genç, hem Bedesten yolunun hem de mecazen sevda ve aşk yolunun diken ve sıkıntıyla dolu olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Diğer yandan yollara diken eken, vuslat için engeller koyan kimselerin kör olması, dünya gözü ile görememeleri için de bir ilenç söz konusudur:

Bedesten yolları a Sunam aman

Dopdolu diken aman

Kör olsun diken diken

Yollara diken aman (2177)

İhsan Ozanoğlu'ndan alınan Kastamonu türküsünde sevdiği genç olan Ali'nin pazara gidip herkesin görüş alanına girmesi, kem gözlülerin Ali'yi nazar etmesine ve ona göz koymasına yol açacağı için aksi yönde bir yakarış söz konusu edilmiştir. Ali'ye meftun olan güzel, hayata veda etmiş olan sevdiceği için öldüğünü söyleyenlere sitem etmekte, böyle abes sözler sarf edenlerin bu akıbeti yaşaması için “Alim ölmüş diyenler - Kendi girsin mezara” sözlerini sarf etmektedir:

Alim gitme pazara

Uğradırlar nazara

Alim ölmüş diyenler

Kendisi girsin mezara (2804)

Sonuç

Bu çalışmada TRT Türk Halk Müziği Repertuarı'nda yer alan 5259 türkü, beddua unsurları açısından incelenmiştir. Bu bağlamda yetmiş yakın türküde farklı konularla ilgili beddua ifadelerine rastlanmıştır. Sevdalık ve aşk ile ilgili konular üzerine yapılan bedduaların çok yoğun olduğu görülmüştür. Bu bedduaların ekseriyetle kişiyi sevdiğinden ayıranlara yönelik olduğu görülmekle birlikte sevgiliye yönelik beddualar da dikkate değerdir. Diğer bedduaların aile bireyleri, kişinin kendisine yönelik, kişiyle alay edenler, şehirlere yönelik, tabiat unsurları, düşmanlar, kötü geçen yıllar, dünya ve gurbet konularıyla ilgili olduğu belirlenmiştir. Kimi beddualarda şahıs, şehir, köy ve ırmak isimleri doğrudan zikredilmişken kimi beddualar genel niteliklidir. Türkülerde tespit edilen hususlardan biri de “sebeplere yönelik” beddualardır. Genel olarak olumsuz bir duruma sebebiyet veren hususlar, “sebep” soyut kavramıyla adlandırılmış; kargışlar “sebep” kavramına yönlendirilmiştir.

Beddua içeren türkülerin belli bir yöre veya bölgede yoğunlaşmadığı hemen hemen tüm yörelerde farklı konularda kargışlar olduğu görülmüştür. Bedduaların belirli bir türkü türüne mahsus olmadığı; başta taşlamalar olmak üzere ağıt, mani, güzelleme, koçaklama gibi pek çok türün beddua unsurlarını barındırdığı tespit edilmiştir. Çalışmada konuyla ilgili örneklem, olabildiğince geniş tutulmuş ve detaylı açıklanmıştır.

Kaynakça

- Akalın, L. S. (1990). *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar, Kargışlar*, Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Aksoy Ö. A. vd. (2009). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy Ö. A.-Dilçin D. (2009). *Tarama Sözlüğü I-VIII*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı.
- Ayverdi, İ. (2011). *Kubbealtı Lugatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı.
- Eke, M. (2009). “Türk Halk Müziğinde Beddua Konusunu İçeren Türkülerin Yakılış Sebepleri”, *Lânet Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy-Naskali, Kitabevi, İstanbul 2009, s. 207-219.
- Kaya, D. (2001). *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kurt, B. (2020). “Türkülerde Alkış ve Kargış Kullanımı” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, s.189-199.
- Oğuz, M. Ö., Ağır, M., Çakır, C. Ş. (2007). *2006 Yılında Çorum’dan Derlenen Alkışlar, Kargışlar ve Ninniler*, Ankara: Çorum Belediyesi Yayınları.
- Özbek, M. (2014). *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terim Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şenel, M. (2009). “Küfür Etmenin, Lanet ve Beddua Okumanın Çağdaş Yolu: Şarkı ve Türküler”, *Turkish Studies*, 4/8, 2009, s. 2141-2165.

- Toçoğlu, N. T. (2007). “Karikatüre Beddua; Yeni Bir Kargış mı?”, *Millî Folklor*, 19/75, 40.
- Üçer, M. (2009). “Sivas Yöresinde Beddualar” *Lânet Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 301-309.
- Yılmaz, O. (2013). “Gelenekten Deyişe” Klasik Türk ve Fars Edebiyatlarının Ortak İfade Biçimlerinden “Başa Toprak Saçmak”, *TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 336-350.
- Yılmaz, O. (2014). “Toprak Başa, Baş Toprađa” Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiirine Yansımaları”, *Millî Folklor*, 26/101, 171-181.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %50
2. Yazar/Second author %50

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir. (No potential conflict of interest was reported by the authors).